

Mornarička knjižnica u Puli

Merkel Đinić, Tijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:677733>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

TIJANA MERKEL ĐINIĆ

MORNARIČKA KNJIŽNICA U PULI

Završni rad

Pula, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURE I TURIZMA

TIJANA MERKEL ĐINIĆ

MORNARIČKA KNJIŽNICA U PULI

Završni rad

JMBAG: 0303024868, izvanredna studentica
Studijski smjer: preddiplomski studij kulture i turizma

Predmet: Kulturno-povijesni spomenici

Znanstveno područje: humanističke znanosti
Znanstveno polje: povijest
Znanstvena grana: nacionalna povijest
Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tijana Merkel Đinić, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 2. rujna 2019.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Tijana Merkel Đinić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Mornarička knjižnica u Puli“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 2. rujna 2019.

Potpis

Sažetak

Tema završnog rada je Mornarička knjižnica u Puli. Kako bi se čitatelja uvelo u temu rada, najprije je objašnjen pojam knjižnica i navedene su vrste knjižnica. Knjižnice se dijele na nacionalne knjižnice, sveučilišne knjižnice i narodne knjižnice. Podjele knjižnica u radu su detaljno objašnjene te su navedene knjižnice u Republici Hrvatskoj. Nadalje, opisana je Mornarička knjižnica, što je bio i cilj ovog završnog rada. U radu se može pronaći povijest Mornaričke knjižnice, od dolaska mornarice pa sve do danas. Također, ukratko je opisana Mornarička zvezdarnica koja je vezana na Mornaričku knjižnicu. U nastavku je opisana i Mornarička knjižnica danas te fond mornaričke knjižnice i na kraju je izveden zaključak na sveobuhvatni rad.

Ključne riječi: knjižnica, nacionalna knjižnica, sveučilišna knjižnica, narodna knjižnica, mornarička knjižnica, mornarička zvezdarnica

Abstract

The topic of the final paper is the Navy Library. In order to introduce the reader to the topic of the paper, the concept of libraries is first explained and the types of libraries are listed. Libraries are divided into national libraries, university libraries and public libraries. The divisions of the libraries are explained in detail and libraries in the Republic of Croatia are listed. Furthermore, the Navy Library was explained, which was the goal of this final paper. The work can be found in the history of the Navy Library, from the arrival of the Navy until today. A Navy observatory related to the Navy Library is also briefly described. The following is a description of the Navy Library today and the Navy Library Fund, and finally a comprehensive paper is drawn.

Keywords: library, national library, university library, public library, navy library, navy observatory

Sažetak pregledala: Ksenija Kahlina, profesorica engleskog i talijanskog jezika
(Osnovna škola braće Radić, Kloštar Ivanić)

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. OPĆENITO O KNJIŽNICAMA.....	3
2.1. Nacionalne knjižnice.....	4
2.1.1. Specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj.....	7
2.2. Sveučilišne knjižnice	8
2.3. Narodne knjižnice.....	9
2.4. Knjižnice u Republici Hrvatskoj	12
3. MORNARIČKA KNJIŽNICA	16
3.1. Dolazak mornarice u Pulu	17
3.2. Povijest Mornaričke knjižnice	18
3.3. Mornarička zvjezdarnica.....	22
3.3.1. Osnivanje Hidrografskog zavoda Carske i Kraljevske ratne mornarice	23
3.3.2. Ostali odjeli Hidrografskog zavoda	25
3.3.3. Rad Mornaričke zvjezdarnice nakon Prvog svjetskog rata	26
4. MORNARIČKA KNJIŽNICA DANAS	27
5. FOND MORNARIČKE KNJIŽNICE	28
4. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA.....	31
POPIS SLIKA	33

1. Uvod

U današnje vrijeme knjižnice i njihovo poslovanje uvelike se razlikuju od knjižnica kakve su nekoć bile. U počecima knjižnične djelatnosti korisnici nisu imali velikih mogućnosti za posudbu i korištenje građe. Knjižnice su u počecima služile za čuvanje i organiziranje građe koju su posjedovale. Tek malobrojni privilegirani korisnici mogli su se građom koristiti, a danas to više nije tako. Knjižnice danas zbog sve većeg naglaska na korisnike osluškaju i analiziraju njihove želje, kako bi oni bili zadovoljni i nastavili dolaziti u njih.

U ovom radu govori se o specijalnoj Mornaričkoj knjižnici koja se nalazi u Puli. Mornarička knjižnica osnovana je u Veneciji 1802. pri vrhovnom zapovjedništvu austrijske Ratne mornarice. Njezino osnivanje potaknuo je austrijski nadvojvoda Karl, ministar mornarice i rata, poklonom temeljnog fonda od 20 svezaka znanstvenih djela.

Završni rad sastoji se od šest poglavlja. Prvo poglavlje je uvod u kojem se čitatelja uvodi u sam rad i govori se o tome što se u radu nalazi.

Drugo poglavlje pod nazivom Općenito o knjižnicama sastoji se od četiri potpoglavlja, koja su Nacionalne knjižnice, Sveučilišne knjižnice, Narodne knjižnice i Knjižnice u Republici Hrvatskoj. Dakle, u drugom poglavlju definiran je pojam knjižnica i opisana je povijest nastanka samih knjižnica, te su navedene vrste knjižnica. Potom su objašnjene sve gore spomenute vrste knjižnica. Zadnje potpoglavlje govori o knjižnicama u Republici Hrvatskoj, a odnosi se na i danas bitne knjižnice.

Treće poglavlje je Mornarička knjižnica, što je i tema ovoga rada. Ovo poglavlje je ubiti razrada teme rada, dok nas je drugo poglavlje samo uvelo u temu rada. Treće poglavlje sastoji se od tri potpoglavlja, od kojih se zadnje još dijeli na niže razine. Prvo potpoglavlje je Dolazak mornarice u Pulu, drugo Povijest Mornaričke knjižnice, a treće je Mornarička zvezdarnica, koja je podijeljena na Osnivanje Hidrografskog

zavoda Carske i Kraljevske ratne mornarice, Ostali odjeli Hidrografskog zavoda i Rad Mornaričke zvezdarnice nakon Prvog svjetskog rata.

Četvrto poglavlje je Mornarička knjižnica danas i govori o tome gdje se nalazi danas i kako izgleda te kako je podijeljena. Peto poglavlje je usko vezano na prethodna dva poglavlja i govori o Fondu mornaričke knjižnice. I posljednje, šesto poglavlje je zaključak na sveobuhvatni rad.

2. Općenito o knjižnicama

Knjižnica ili biblioteka je *uređena zbirka pisane, tiskane ili druge grafičke, zvučne, vizualne i elektroničke građe (uključujući filmove, fotografije, vrpce, mikrooblike, diskove i računalne datoteke te programe); naziv i za zgradu ili prostor u kojem je zbirka smještena, obično posebno projektiran, izgrađen i opremljen za tu namjenu.*¹

Jedan je od pojmova definiranja knjižnice. Knjižnica je u užem značenju riječi niz knjiga istog nakladnika objavljenih pod zajedničkim nazivom sa srodnim tematskim ili sadržajnim obilježjima, s istovrsnim uvezom i grafičkim oblikovanjem.

Knjižničnu građu sustavno odabire, prikuplja, stručno obrađuje, pohranjuje, zaštićuje, priprema i daje na korištenje (čitanje, učenje, stručno i znanstveno istraživanje) stručno osoblje, knjižničari, odnosno bibliotekari.²

Povijest knjige i knjižnica započinje sa Sumeranima i ostacima njihovih glinenih pločica iz četvrtog tisućljeća prije Krista.³ U početku je bilo teško razlikovati arhiv i knjižnicu, s obzirom na to da se u istim prostorijama čuvalo gradivo različitog sadržaja, gdje je bilo više onog administrativnog. Oko 2100. prije Krista pojavljuje se prvi poznati naziv za knjižničara – čovjek od pisanih pločica. To je bio pisar zadužen za zbirku pločica. Najstarija intelektualna zvanja su upravo pisarska i knjižničarska.⁴

Danas mnogi vide knjižnice kao tiha mjesta ispunjena policama s knjigama, radnim stolovima i računalima, gdje ljudi dolaze posuditi knjigu ili koriste knjižnični prostor za rad. No ipak knjižnice su više od toga. Knjižnice su izvori informacija i znanja, gdje pojedinac može doći i sam ili uz pomoć knjižničnog osoblja, istraživati, učiti ili jednostavno uživati. Važna je i stručnost i komunikacija knjižničnog osoblja s korisnicima jer danas, kada se nalazimo u vremenu tehnološkog razdoblja, sve rjeđe se poseže za knjigama i pisanim materijalom.

¹Hrvatska enciklopedija. Knjižnica. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32130>., pristupljeno: 20. kolovoza 2019.

²Na i. mj.

³Stipičević A. (1985.). *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, str. 8.

⁴Pelc M. (2002.). *Pismo – knjiga – slika: uvod u povijest informacijske kulture*. Zagreb: Golden marketing, str. 26.

Prema sadržaju svojih zbirki knjižnice se dijele na⁵:

- opće – nacionalne, sveučilišne, gradske.
- specijalne – medicinske, tehničke, znanstvene, glazbene i sl.

Prema namjeni i korištenju knjižnice se dijele na⁶:

- privatne knjižnice,
- javne knjižnice – nacionalne, narodne, sveučilišne, školske, znanstvene i sl.

2.1. Nacionalne knjižnice

Nacionalne knjižnice su knjižnice koje prikupljaju i čuvaju svu građu koja se odnosi na određenu zemlju. Obveznim, besplatnim primjerkom svake publikacije objavljene u zemlji ona prikuplja svu tiskanu ili objavljenu građu u toj zemlji, a nastoji prikupiti i svu građu o toj zemlji objavljenoj bilo gdje u svijetu te građu kojoj su autori građani te zemlje ili pripadnici određenog naroda.⁷

Središte knjižničkog sustava u zemlji najčešće je i nacionalno bibliografsko središte, odgovorno za objavljivanje nacionalne bibliografije. Svaka zemlja ima jednu nacionalnu knjižnicu, bez obzira na to što postoje države koje sukladno tradiciji prikupljanja građe na osnovi obveznog primjerka imaju više nacionalnih knjižnica, od kojih se neke specijaliziraju za pojedina područja, primjerice, samo za medicinske ili tehničke znanosti.⁸

Nacionalne knjižnice su knjižnice koje prikupljaju i vrijedna svjetska kulturna i znanstvena djela. Upravo iz tog razloga, one su zato i najveće te najznačajnije knjižnice u svakoj zemlji, a ujedno i najveće svjetske knjižnice. Najveća nacionalna knjižnica je u Washingtonu, osnovana 1800., posjeduje 119 milijuna jedinica raznovrsne knjižnične građe, a namijenjena je članovima američkog Kongresa, ali i

⁵*Hrvatska enciklopedija*. Knjižnica. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32130>., pristupljeno: 20. kolovoza 2019.

⁶Na i. mj.

⁷Na i. mj.

⁸Na i. mj.

svim ostalim građanima za sve vrste stručnih, znanstvenih ili ostalih istraživanja. Druga najveća nacionalna knjižnica u svijetu je Ruska državna knjižnica. Ruska državna knjižnica je i najveća knjižnica u Europi, osnovana je 1917. u Moskvi, a posjeduje oko 41 milijun jedinica raznovrsne građe, na mnogim jezicima. Nakon Ruske državne knjižnice slijede nacionalne knjižnice Velike Britanije, odnosno Britanska knjižnica. Osnovana je 1753. kao knjižnica Britanskog muzeja i ima desetke milijuna jedinica građe. Potom slijedi Francuska knjižnica, koja je utemeljena kao Kraljevska knjižnica, pod nazivom *Bibliothèque Nationale de France*, osnovana potkraj 15. stoljeća, a od 1573. dobiva obvezni primjerak te je također knjižnica s desetcima milijuna građe.⁹

Određene organizacije mogu osnovati knjižnicu za vlastite potrebe i kao takva najprije je namijenjena djelatnicima organizacije u kojoj je osnovana. Takvu knjižnicu organizacija osniva u cilju da pridonese svojem napretku. Fond te knjižnice posebne je namjene i sadržaja te se takva knjižnica naziva specijalnom. Prve specijalne knjižnice osnovane su u Velikoj Britaniji sredinom 18. stoljeća, a nalazile su se pri odjelima vlade.¹⁰

Jedna od širih definicija glasi: *Specijalna knjižnica je samostalna knjižnica ili knjižnica u sastavu koja pokriva neku znanstvenu disciplinu ili određeno polje znanja odnosno područje specijalne djelatnosti. Tu spadaju knjižnice koje primarno pružaju usluge specifičnoj kategoriji korisnika ili primarno prikupljaju specifične oblike dokumenata ili knjižnice koje sponzorira neka ustanova u cilju zadovoljavanja potreba vezanih uz vlastito područje rada ili djelovanja. To mogu biti javne ustanove ili instituti; tijela državne vlasti ili uprave; javna, mješovita i privatna poduzeća; nevladine udruge; crkvene institucije te druge pravne i fizičke osobe koje obavljaju knjižničnu, dokumentacijsku i informacijsku djelatnost. Knjižničari pomažu korisnicima u traženju informacija i za to moraju imati barem osnovna znanja iz širokog spektra znanja, moraju poznavati različite izvore podataka i pratiti trendove u*

⁹Na i. mj.

¹⁰Martek, A. (2009.). Znanja i vještine knjižničara u specijalnim arhivskim knjižnicama na primjeru knjižnice Hrvatskog državnog arhiva. *Arhivski vjesnik*. 52 (1), str. 172.

*izdavaštvu i tehnologiji. Korisnici i rukovodstva matičnih ustanova kod knjižničara najmanje prepoznaju znanje.*¹¹

Specijalne knjižnice možemo podijeliti na knjižnice¹²:

- institutskih,
- arhivskih,
- muzejskih,
- bolničkih,
- vojnih i
- knjižnice pravnih subjekata.

Sve specijalne knjižnice nisu u nadležnosti istog ministarstva. Specijalne knjižnice prepoznatljive su po sljedećim karakteristikama¹³:

- lokacija – mogu biti dijelom raznih poslovnih, industrijskih i znanstvenih organizacija,
- djelokrug – posvećene određenom predmetu ili skupini predmeta; definiraju se u okvirima predmeta (npr. bankarstvo, inženjering, promet i sl.),
- gradivo – odnose se na određenu vrstu gradiva,
- korisnici – oni koji su povezani s organizacijom u kojoj je knjižnica osnovana,
- funkcija – glavne informacije koje posjeduju nalaze se u katalozima, izvješćima, pamfletima, znanstvenim radovima.

John Cotton Dana osnovao je 1909. *Special Libraries Association (SLA)*¹⁴, udruženje informacijskih stručnjaka koji rade u specijalnim knjižnicama. Što se tiče zaposlenika u specijalnim knjižnicama, oni bi trebali biti upoznati s gradivom koje se nalazi u

¹¹ Špac, V., Martek, A. (2013.). Specijalne knjižnice i strategija razvoja. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 56 (3), str. 2.

¹²Isto.

¹³*Scope and Characteristics of a Special Library*. (1970). Special Libraries. Manil Silva. Plymouth: Clarke Doble & Brendon Ltd., str. 8.-9.

¹⁴*Special Libraries Association. History*. URL: <https://www.sla.org/about-sla/history/>, pristupljeno 21. kolovoza 2019.

njihovoj knjižnici, ali i s institucijom u sklopu koje se knjižnica nalazi. Takvi knjižničari trebaju posjedovati sljedeće sposobnosti:¹⁵

- profesionalne – sposobnost upravljanja informacijskim organizacijama, izvorima informacija, informacijskim uslugama primjenjujući informacijske alate i tehnologije,
- osobne – mora znati komunicirati s matičnom ustanovom i kolegama, imati sposobnosti za rad i razvoj same knjižnice te znati planirati svoju karijeru i biti svjestan cjeloživotnog učenja.

2.1.1. Specijalne knjižnice u Republici Hrvatskoj

Prve specijalne knjižnice u Hrvatskoj počele su se osnivati u sklopu muzeja. Prva takva knjižnica je knjižnica Arheološkog muzeja u Splitu osnovana 1821. Do 1918. bilo ih je 24.¹⁶ Danas je prema Upisniku knjižnica i knjižnica u sastavu u Republici Hrvatskoj registrirana 121 specijalna knjižnica.¹⁷ U ožujku 2011. provedeno je istraživanje¹⁸ o stanju specijalnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Istraživanjem je obuhvaćeno 106 specijalnih knjižnica podijeljenih u sljedeće grupe: institutske, arhivske, muzejske, bolničke, vojne knjižnice i knjižnice pravnih subjekata. Elektroničkom poštom slani su upitnici koji su sadržavali pitanja o osoblju knjižnice, statusno-pravnom položaj unutar matične ustanove i postojanju pravnih akata i knjižničkog odbora. Iz istraživanja je proizašlo da specijalna knjižnica u prosjeku ima zaposleno 1,66 djelatnika, od čega je jedan djelatnik diplomirani knjižničar, no nemaju sve knjižnice zaposlenog knjižničara. Isto tako mogućnosti za napredovanje su nepovoljne, u samo 32 posto ispitanih knjižnica postoji mogućnost za napredovanje. Položaj ispitanih knjižnica u matičnim ustanovama je različit. One se u njihovim statutima pojavljuju samo kod 51 posto ustanova, od čega je kod 49 posto ustanova definirano kao samostalna institucija. Pokazalo se i nepridržavanje

¹⁵ Martek, A. (2009.). Znanja i vještine knjižničara u specijalnim arhivskim knjižnicama na primjeru knjižnice Hrvatskog državnog arhiva. *Arhivski vjesnik*. 52, (1), str. 178.-179.

¹⁶Isto, str. 172.

¹⁷Špac, V., Martek, A. (2013). Specijalne knjižnice i strategija razvoja. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 56 (3), str. 3.

¹⁸Isto, str. 4.-11.

zakonskih odredaba od strane ustanova u dijelu obavljanja knjižnične djelatnosti, što dovodi do nezadovoljavajućeg položaja knjižničara.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica izradila je strategiju razvoja specijalnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Ona predlaže razvoj službe i usluga, izgradnju i razvoj zbirke, povezanost srodnih knjižnica, redovito stručno usavršavanje i cjeloživotno obrazovanje knjižničara te osiguranje financijskih sredstava za knjižnicu u sklopu matične ustanove. Kao veliki problem ističe se neprepoznatost knjižničara u sklopu matične institucije, a to bi se moglo promijeniti kako zagovaranjem samih knjižničara tako i zagovaranjem matične službe. Potreban je angažiraniji i agresivniji pristup knjižničara prema upravi ustanove i državnim i stručnim tijelima u cilju promoviranja i plasiranja knjižnice.¹⁹

2.2. Sveučilišne knjižnice

Sveučilišne knjižnice su knjižnice koje su namijenjene znanstvenim istraživanjima sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika te visokoškolskoj nastavi. Po vrijednosti, raznovrsnosti i veličini zbirke mogu se usporediti s bogatstvom nacionalnih knjižnica. Najveća sveučilišna knjižnica je Harvardova sveučilišna knjižnica u Cambridgeu. Harvardova knjižnica osnovana je 1638., a sadrži bogate zbirke literature na engleskom i drugim jezicima.²⁰ Također, sadrži pravne i ekonomske literature te slavističku i orijentalnu zbirku.

Među najznačajnije svjetske sveučilišne knjižnice pripada Bodleiana, koja je otvorena za javnost 1602., te knjižnica Sveučilišta u Oxfordu, koja od 1604. prima obvezni primjerak, a danas obuhvaća nekoliko drugih oksfordskih znanstvenih i istraživačkih knjižnica.²¹

U mnogim zemljama, uz središnju sveučilišnu knjižnicu, značajne zbirke njeguju knjižnice pojedinih fakulteta (fakultetske, visokoškolske knjižnice) te znanstvenih i

¹⁹Isto, str. 10.-11.

²⁰*Hrvatska enciklopedija*. Knjižnica. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32130>., pristupljeno: 20. kolovoza 2019.

²¹Na i. mj.

istraživačkih institucija. Specijalne (stručne) knjižnice prikupljaju građu iz pojedine znanstvene discipline ili određenoga područja ljudskoga znanja, a mogu biti osnovane za potrebe institucija, vladinih ili državnih ureda, medicinskih, pravnih, tehničkih ili sličnih ustanova, privatnih i državnih tvrtki, arhiva i muzeja. Zbog specifičnosti znanstvenih i istraživačkih interesa svojih korisnika, specijalne knjižnice dale su značajan prinos razvoju informacijskih službi u knjižnicama, posebno u stvaranju baza podataka, pretraživanju informacija, njihovoj dostupnosti i širenju korisnicima.

2.3. Narodne knjižnice

Kao što je već navedeno, prve knjižnice su se javile s pojavom pismenosti i u najranijim razdobljima te ih je teško razlučiti od arhiva. Oko 3000. godina prije Krista, u sumerskom gradu Nipuru, arheološkim istraživanjima otkriveni su ostaci najstarijih knjižnica. Sljedeća knjižnica koje se pojavila je bila u Lagušu oko 2200. godine prije Krista, a potom u Ugaritu između 2000. do 1500. godine prije Krista te u Ašurbanipalovoj palači u Ninivi u 7. stoljeću prije Krista.

Najprije su se nalazile mnogobrojne prostorije s glinenim pločicama ispisanima klinovim pismom koje pokazuju da su ondje postojale sustavne i dobro opskrbljene i organizirane knjižnice ili arhivi. U Grčkoj knjižnice su se javile tek u 5. i 6. stoljeću prije Krista, što je dosta kasno, i to tek kada su dobile šire značenje za procvat znanosti i umjetnosti.²²

Prije su mnogi filozofi i književnici, poput Euripida i Aristotela, imali velike knjižnice. Aleksandrijska knjižnica, osnovana u 3. stoljeću prije Krista, bila je najveća knjižnica helenističkog doba. Uz Aleksandrijsku knjižnicu spominje se i Pergamska knjižnica koja je osnovana u 3. ili 2. stoljeću prije Krista, još uvijek se ne zna točno. Pjesnik i upravitelj Aleksandrijske knjižnice, Kalimah, autor je prvoga biobibliografskoga

²²Na i. mj.

popisa vjerojatno svih rukopisa koji su ušli u knjižnicu, pod imenom Popisi, za koji se pretpostavlja da je bio katalog knjižnice.²³

U knjižnicama su se okupljali najistaknutiji učenjaci, a u skriptorijima su se prepisivale knjige. Vrela svjedoče da je knjižnica posjedovala od 400 000 do 700 000 svitaka, koji su nažalost uništeni u požarima. Aleksandrijska knjižnica utjecala je na razvoj znanosti i kulture (filologije, gramatike, komentiranja starijih grčkih pisaca, osobito Homera, zatim matematike, historiografije i geografije). Kineska knjižnična tradicija datira iz 6. stoljeća prije Krista, a oko 220. godina prije Krista utemeljena je nacionalna zbirka.²⁴

U Rim su prve knjižnice donesene kao ratni plijen iz Grčke i s istoka. Velike privatne knjižnice imali su Ciceron i mnogi drugi uglednici. Arheološka iskapanja u Rimu i Herkulanu potvrdila su postojanje privatnih knjižnica, a želju za posjedovanjem knjižnica ismijavali su pjesnici Seneka i Lucijan. U to se doba prvi put javila zamisao da se korištenje knjižnica omogući i drugima zainteresiranim, kao što je to učinio državnik i vojskovođa Lukul, a kanio je, ali nije ostvario, Cezar. Prvu javnu knjižnicu osnovao je Gaj Azinije Polion i to oko 39. godine prije Krista. Najveća javna knjižnica je bila *Bibliotheca Ulpia*, koju je 100. godine osnovao car Trajan i koja je djelovala do 5. stoljeća.²⁵

Potkraj staroga vijeka nastale su pri pojedinim crkvama prve kršćanske knjižnice, poput Cezareja u Palestini, a u ranome srednjem vijeku pojavile su se samostanske knjižnice koje su osnivali crkveni redovi, posebno benediktinci, kojima je bila obveza sačuvati rukopis prepisivanjem. Te su knjižnice bile vezane uz skriptorije, gdje su se rukopisi prepisivali, a kako bi se sačuvali, bili su pohranjivani u posebne ormare, armariuse. Prvu je takvu knjižnicu osnovao Kasiodor u samostanu Vivariju, a najpoznatiji su samostani s knjižnicama Monte Cassino i Bobbio u Italiji, Luxeuil u

²³Na i. mj.

²⁴Na i. mj.

²⁵Na i. mj.

Francuskoj, Reichenau, Fulda i Corvey u Njemačkoj, Canterbury, Wearmouth i Jarrow u Engleskoj, čiji su skriptoriji bili poznati po kvalitetnim prijepisima.²⁶

Knjige su se posuđivale drugim samostanima, pa i svjetovnim osobama, tako da su te knjižnice imale ulogu javnih knjižnica, iako s neusporedivo manjim brojem primjeraka od knjižnica u starijim razdobljima. Potkraj srednjega vijeka pojavile su se i svjetovne knjižnice, poput dvorske knjižnice Karla Velikoga u Aachenu, sveučilišne knjižnice u Sorboni i kolegijских knjižnica u Oxfordu u 8. stoljeću.²⁷

Na Zapadu procvat knjižnica su donijeli humanizam i renesansa. Uz mnogobrojne privatne osnivale su se prve javne knjižnice u:²⁸

- Veneciji – Marciana, 1441.,
- Firenci – Laurenziana, 1571.,
- Rimu – Vaticana, druga polovica 15. stoljeća,
- Budimpešti – Corvina, koja je uništena osmanskim osvajanjima 1526.,
- Madridru - Escorial, 1557.

Javno korištenje knjiga zahtijevalo je i njihovu posebnu zaštitu pa su se vezivale lancima za stolove ili police. S izumom tiskarstva i posvjetovljenjem samostana povećavali su stare i pridonijeli osnivanju novih knjižnica. Osnivanje novih knjižnica postojalo je na dvorovima u Beču, Krakovu, Dresdenu, Stockholmu, Berlinu, Parizu, od kojih su neke temelji današnjih nacionalnih knjižnica.²⁹

Prvi propis o obveznom primjerku donio je u 16. stoljeću francuski kralj Franjo I., a poslije se takvi propisi donose i u drugim zemljama. Veća se pozornost posvećivala vanjskom izgledu knjige, izgradnji posebnih zgrada i uređenju unutarnjih prostora, a djelovanje i zadaće knjižnica postali su predmetom stručnih i znanstvenih rasprava. Posvjetovljenjem i nacionalizacijom mnogobrojnih privatnih i samostanskih knjižnica

²⁶Na i. mj.

²⁷Na i. mj.

²⁸Na i. mj.

²⁹Na i. mj.

nakon Francuske revolucije povećale su se zbirke knjiga, što je zahtijevalo promjenu organizacije unutarnjega prostora i sustavan raspored građe.³⁰

U 19. stoljeću utvrđena su nova pravila za stručnu obradu građe, odnosno katalogizaciju i klasifikaciju, kako bi se velike zbirke učinile što pristupačnijima korisnicima. Također su definirane zadaće pojedinih vrsta knjižnica, koje promišljeno nabavljaju novu građu. Panizzi je bio glavni knjižničar knjižnice Britanskoga muzeja, koji je položio temelje ustroju moderne knjižnice, što je imalo velik utjecaj na organizaciju novih knjižnica.³¹

U polovici 19. stoljeća javila se ideja o osnivanju javnih, narodnih knjižnica, financiranih iz državnih ili mjesnih proračuna, a oko 1850. doneseni su prvi zakonski akti u Engleskoj i SAD-u koji su omogućili javno financiranje i osnivanje knjižnica namijenjenih mjesnomu stanovništvu. Također su otvorene prve narodne knjižnice u Manchesteru, Liverpoolu i Bostonu. Nagli porast broja publikacija i informacija u 20. stoljeću te zahtjevi za brzim i slobodnim pristupom građi doveli su do razvoja mnogobrojnih specijaliziranih službi u knjižnicama koje zadovoljavaju različite potrebe korisnika. Iako knjige čine najbrojniju građu u knjižnicama, sve je brojnija neknjižna građa u njihovim zbirkama kao posljedica tehnološkog razvoja. Knjižnice vrjednuju svoje djelovanje ne samo po brojnosti dokumenata koje prikupljaju, već i prema brojnosti korisnika i kvaliteti svojih usluga.³²

2.4. Knjižnice u Republici Hrvatskoj

O postojanju najstarije hrvatske knjižnice svjedoči očuvani rukopis grčko-latinskog Splitskog evanđelistara pri katedrali Splitske biskupije iz 7. stoljeća. U Republici Hrvatskoj su srednjovjekovne knjižnice prvi osnivali benediktinci u mnogobrojnim samostanima. U samostanima su obično bile i prepisivačke radionice, a zabilježeni su i podatci o dobivanju na dar ili kupovanju knjiga za knjižnice. Uz benediktince, i drugi su redovi, poput cistercita, franjevac, dominikanaca, a poslije isusovaca i

³⁰Na i. mj.

³¹Na i. mj.

³²Na i. mj.

pavlina, imali zbirke knjiga u svojim samostanima. Neke su zbirke knjiga kasnije prerasle u značajne samostanske knjižnice. Primjeri samostanskih knjižnica su dominikanski samostan i samostan Male braće u Dubrovniku, franjevački samostani na Trsatu i na otoku Košljunu, pavlinski samostani u Lepoglavi i u Remetama.³³

Najstariji podatci o inventaru knjiga knjižnice Zagrebačke biskupije iz 1394. govore o tome da su srednjovjekovne hrvatske biskupije imale svoje knjižnice, te da i danas čine poznatu knjižnicu Metropolitanu. Osnivanjem isusovačkih kolegija stvarale su se i knjižnice u njihovim gimnazijama.

U renesansno doba bile su poznate neke istaknute privatne knjižnice, poput knjižnica Marka Marulića, ali i drugih hrvatskih intelektualaca koji su djelovali na stranim dvorovima i poticali osnivanje knjižnica. Tako je Ivan Vitez od Sredne stvorio znamenitu knjižnicu Matije Korvina, a Matija Vlačić Ilirik imao vrijednu protestantsku knjižnicu. Tradicija privatnih knjižnica s bogatim zbirkama nastavljena je i kasnije.³⁴

Poznate su i knjižnice Nikole Zrinskog i njegova sina Adama iz 17. stoljeća, koja je danas dio zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Nadalje, knjižnice vlastelinske obitelji Fanfonja Garanjin s kraja 18. stoljeća iz Trogira, grofice Eleonore Patačić i biskupa Maksimilijana Vrhovca, koja je danas dio Akademijine knjižnice i Metropolitane, a iz 19. stoljeća knjižnice Ljudevita Gaja, Ivana Kukuljevića, Vjekoslava Babukića, Ivane Brlić Mažuranić. Također, značajne su bile knjižnice bibliofila i znanstvenika Vatroslava Jagića, Nikole Tomašića, braće Ivana i Dinka Vitezića te Baltazara Bogišića. Među najvrjednijima je knjižnica Baltazara Bogišića koja je 1912. otvorena za javnost u Cavtatu, a danas u sastavu HAZU. God. 1808. u Dalmaciji je osnovana knjižnica zadarske gimnazije, koja je primala obvezni primjerak knjiga tiskanih u Dalmaciji i imala najpotpuniju zbirku *Dalmaticu*, a uništena je 1943.³⁵

³³Na i. mj.

³⁴Na i. mj.

³⁵Na i. mj.

Na području Istre su osnovane Gradska knjižnica u Poreču iz 1818., Rovinju 1859. i u Rijeci Narodna čitaonica riječka, osnovana 1849. U 19. stoljeću osnovane su mnoge ilirske čitaonice, kao sastajalište domoljuba, s vrijednim knjižnim fondom, od kojih su najznačajnije one u Varaždinu, Karlovcu, Zagrebu i Križevcima, a kasnije i u drugim hrvatskim gradovima.³⁶

Najstarije specijalne, stručne knjižnice su one osnovane uz Arheološki muzej u Splitu iz 1821., Arheološki muzej u Zagrebu iz 1846., Trgovačku komoru u Zagrebu iz 1852. te Hrvatski liječnički zbor i Hrvatsko prirodoslovno društvo.

Danas u Hrvatskoj djeluje više stručnih knjižnica, među kojima se ističu knjižnice INDOK službe INA-e, Instituta „Ruđer Bošković“, Ekonomskog instituta u Zagrebu, Hrvatske informacijsko-dokumentacijske referalne agencije (HIDRA). Od spomeničkih knjižnica važna je Mornarička knjižnica Austro-Ugarske Monarhije, koja je i tema ovoga rada.

Mornarička knjižnica Austro-Ugarske Monarhije danas je smještena u Sveučilišnoj knjižnici u Puli, kamo je prenesena iz Venecije 1865. i 1866. Knjižnica je nekoliko puta preseljavana te napokon 1975. vraćena iz Beča.³⁷

Donošenjem propisa 1874. potaknut je osnutak školskih knjižnica, od kojih su neke djelovale i kao narodne knjižnice. Narodne su se knjižnice počele osnivati početkom 20. stoljeća nastojanjem Društva hrvatskih književnika i Društva za pučku prosvjetu. Mnoge od njih djeluju neprekidno do danas: Gradska knjižnica u Zagrebu, Gradska knjižnica u Karlovcu, Narodna čitaonica u Splitu, Gradska biblioteka u Šibeniku, Gradska knjižnica u Varaždinu, Radnička biblioteka u Zagrebu, na Sušaku i Dubrovačka biblioteka.³⁸

Narodne knjižnice šire se i jačaju tek u drugoj polovici 20. stoljeća, a prema podacima za 2001. u Hrvatskoj djeluje 186 narodnih knjižnica s razgranatom mrežom ogranaka i stacionara, na ukupno 305 lokacija s više od 6 500 000 svezaka

³⁶Na i. mj.

³⁷Na i. mj.

³⁸Na i. mj.

knjiga. Među njima su najveće Knjižnice grada Zagreba, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, gradske knjižnice u Rijeci, Karlovcu, Splitu i Zadru.³⁹

Prema Zakonu o knjižnicama Republike Hrvatske, donesenom 1997., općine i gradovi dužni su osnovati narodnu knjižnicu kao javnu ustanovu i osigurati njezino financiranje. Visokoškolske knjižnice nastajale su na novim fakultetima, među kojima su najznačajnije u Zagrebu knjižnice na Pravnom fakultetu, Tehničkom fakultetu, Ekonomskom fakultetu, Veterinarskom fakultetu, knjižnica Slavističkog seminara na Filozofskom fakultetu, knjižnica Romanskoga seminara na Filozofskom fakultetu te knjižnica Centralnoga higijenskog zavoda, osnovana kao središnja medicinska knjižnica. Najveća je Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, s dvojnomoždaćom nacionalne i sveučilišne knjižnice.⁴⁰

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu svoju povijest bilježi od osnutka isusovačke gimnazije na Gradecu 1606., a djeluje u sastavu Kraljevske zagrebačke akademije znanosti 1776. Tijekom 19. stoljeća službenim odredbama Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu stječe pravo obveznoga primjerka, a osnutkom Sveučilišta postaje njegovim sastavnim dijelom. God. 1913. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu bila je smještena u namjenski izgrađenu secesijsku zgradu na Marulićevu trgu, a 1995. preselila se u novu, suvremeno opremljenu zgradu, u kojoj je više od tri milijuna jedinica knjižnične građe. Osnivanjem novih sveučilišta danas djeluju sveučilišne knjižnice u Osijeku, Puli, Rijeci i Splitu, koje, uz općeznanstvene knjižnice u Dubrovniku i Zadru, dobivaju obvezni primjerak. Važna je općeznanstvena knjižnica *Knjižnica HAZU*, utemeljena 1867. i obogaćena kupnjom privatne knjižnice Ivana Kukuljevića 1868., a nakon toga i drugim kupnjama i darovima. Danas posjeduje oko 275 000 svezaka knjiga, čuva vrijedne rukopise, inkunabule i rijetkosti, bogatu zbirku periodike te razvija suradnju s nizom akademija i znanstvenih institucija u Europi i svijetu.⁴¹

³⁹Na i. mj.

⁴⁰Na i. mj.

⁴¹Na i. mj.

3. Mornarička knjižnica

Mornarička knjižnica (*Marine-Bibliothek*) se nalazi u Puli, u Domu hrvatskih branitelja. Uz niz kulturno-povijesnih spomenika koje u Puli valja pogledati, nalazi se i spomenuta Mornarička knjižnica. Osnovana je u Veneciji 1802., a dio njezine građe Republika Austrija je 1975. poklonila Puli. Dio fonda, zajedno s inventarnim knjigama, ostao je u knjižnici Austrijskog državnog arhiva (*Bibliothek des Österreichischen Staatsarchivs*) u Beču. Mornarička knjižnica je 1992. registrirana kao spomenik kulture Republike Hrvatske.⁴²

Slika 1. Mornarička knjižnica u Puli

Izvor: Pula+. Mornarička knjižnica (2019.). URL:

<https://www.pulainfo.hr/hr/where/mornaricka-knjiznica>, pristupljeno: 1. rujna 2019.

⁴²Mornarička knjižnica. Pula+ (2019.). URL: <https://www.pulainfo.hr/hr/where/mornaricka-knjiznica>, pristupljeno 22. kolovoza 2019.

3.1. Dolazak mornarice u Pulu

Istra s Pulom dodijeljena je austrijskoj carevini na Bečkom kongresu 1815. Godine 1840. Pula je brojala 1 076 stanovnika i 214 kuća, imala je malo mornaričko zapovjedništvo, lučki lazaret i jednu školu⁴³. U gradu nije bilo industrije ni trgovina. God. 1846. izgradila su se prva tri skladišta, što predstavlja početak izgradnje Arsenala.

Nakon što je u Veneciji, dotadašnjoj glavnoj ratnoj luci, 1849. ugušena protuaustrijska pobuna, Pula je postala zanimljiva kao moguće mjesto za izgradnju nove ratne luke. Na prijedlog zapovjednika Ratne mornarice, danskog viceadmirala Hansa Bircha Dahlerupa, 1850. car Franjo Josip I. odabrao je Pulu za glavnu ratnu luku.⁴⁴

Prednosti Pule u odnosu na Trst, Rijeku i Kotor bile su njezine strateške pogodnosti na sjevernom Jadranu, prirodni smještaj luke, prostran i duboki zaljev, vanjsko sidrište za najveće brodove zaštićeno Brijunskim otocima te blizina Beča. Osim toga Pula je imala idealne uvjete za razvoj većeg naselja sa svim pratećim sadržajima za potrebe mornarice i većeg broja građana. Austrijska ratna mornarica je u to doba bila jedna od deset pomorskih sila te je, kao i ostale svjetske pomorske velesile, željela razviti glavnu pomorsku bazu kao najvažniji oslonac ratne flote⁴⁵. Radovi na uređenju ratne luke su se ubrzali zahvaljujući admiralu Wilhelmu von Tegetthoffu.

U nazočnosti cara Franje Josipa I. 1856. položen je kamen temeljac Arsenala, odnosno brodogradilišta. Ubrzano se dovršavala izgradnja Arsenala s radionicama, skladištima, škverovima i suhim dokovima, a u svrhu izgradnje modernijih vojnih brodova. Popis stanovništva iz 1880. pokazuje da je Pula već tada imala 19 166 civilnih i 8 000 vojnih stanovnika⁴⁶ te se grade nove stambene zgrade, vile, vojarne i

⁴³ Perović B. (2005.). *Mornarička knjižnica i austrijska mornarica u Puli. Strategijski značaj Pule kao glavne ratne luke Austro-Ugarske Monarhije*. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli, str. 63.

⁴⁴Na i. mj.

⁴⁵Na i. mj.

⁴⁶Dobrić B. (1999.). *Carska i kraljevska mornarica u Puli. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli i društvo „Viribus unitis“ Pula, str. 8.*

brojne ustanove. Grad dobiva plinsku uličnu rasvjetu, a kasnije i prvi električni tramvaj. Godine 1876. svečano se otvara željeznička pruga Divača – Pula. Jugozapadno od Monte Zara izgrađena je mornarička četvrt Sv. Polikarp, sagrađene su Mornarička bolnica, Mornarička crkva i Mornaričko groblje. Mornarička strojarska škola, sud i zatvor izgrađeni su južno od Monte Zara. U Mornaričkom Kasinu održavale su se kulturne i zabavne manifestacije za časnike i njihove obitelji. Na brežuljku Monte Zaro 1871. dovršena je zgrada Hidrografskog zavoda i Ratne mornarice sa Zvezdarnicom. U zgradi je bila i smještena Mornarička knjižnica te spremište pomorskih karata i nautičkih sprava.

3.2. Povijest Mornaričke knjižnice

Na poticaj nadvojvode Karla, rođenoga 1771., a umrlog 1847., pri Vrhovnom zapovjedništvu austrijske Ratne mornarice u Veneciji osnovana je Mornarička knjižnica. Osnovana je zbog stručnih i znanstvenih potreba Mornarice te je prikupljala knjige s područja pomorstva i znanosti vezanih za pomorstvo.⁴⁷

Austrougarski nadvojvoda Karlo je 18. srpnja 1803. uputio prvih 14 djela u 20 svezaka, kao glavni fond knjiga Mornaričke knjižnice u Veneciji, s ciljem bavljenja znanstvenim otkrićima. Nabavljane su knjige iz područja topništva i pomorstva. Od 6. kolovoza 1803. potječe prvi katalog s popisanih 58 djela u 96 svezaka. Godine 1804. fond knjižnice već ima 159 djela u 561 svezaka s knjigama iz područja pomorstva, opće povijesti, fizike, kemije i drugih znanstvenih područja važnih za Mornaricu.

Vraćanjem Venecije u ponovni posjed 1814. austrijska mornarica je u venecijanskom Arsenalu zatekla knjižnicu s fondom od 135 djela u 474 svezaka. Knjižnicu je predala u *Collegio di Marina* (Mornarički koledž) te je tamo služila mornaričkim časnicima. Osim studijske knjižnice, u Mornaričkom koledžu je postojala i prva Mornarička

⁴⁷*Istrapedia. Mornarička knjižnica u Puli.* URL: <http://www.istrapedia.hr/hrv/323/mornaricka-knjiznica-u-puli/istra-a-z/>, pristupljeno: 28. kolovoza 2019.

knjižnica koja je imala fond od 131 djela u 582 svezaka, a dodano joj je još 59 djela u 157 svezaka te instrumenti iz mornaričkog fonda i pomorske karte.⁴⁸

Austrijanci su 1849. ponovno preuzeli Mornaričku knjižnicu te je slijedećih godina kao studijska knjižnica Kadetskog koledža preseljena u Trst. Kadetski koledž je 1851. pretvoren u Mornaričku akademiju. Godine 1852. su i knjige središnje knjižnice Ratne mornarice postale sastavni dio fonda Mornaričke knjižnice te su svim knjigama po prvi put dodani kataložni brojevi.⁴⁹

God. 1855. knjižnica se pripaja Mornaričkoj zvjezdarnici, s ciljem da Mornarička zvjezdarnica pribavlja ratnim brodovima za plovidbu pomorske karte, knjige, instrumente za astronomska promatranja te vrši izobrazbu časnika i dočasnika.⁵⁰

Nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan namjeravao je modernizirati pomorstvo i poboljšati školovanje mornaričkih pitomaca. U tu svrhu, godine 1860. osniva se Hidrografski zavod u Trstu, kojemu je osnovni zadatak upravljanje Mornaričkom knjižnicom. Mornarička knjižnica je trebala imati najvažnija djela pomorske struke, tako da svim granama pomorstva omogući proširivanje znanja i napredak te je trebala biti namijenjena cjelokupnoj mornarici. Osim knjiga, knjižnici pripadaju i Spremište pomorskih karata, hidrografska pomagala i karte te prirodoznanstveni instrumenti. Ravnatelj ustanove je bio dr. Schaub.⁵¹

Šezdesetih godina 19. stoljeća Pula je postala glavna ratna luka austrijske Ratne mornarice te se i dio mornaričkih službi iz Trsta premješta u Pulu. Godine 1863. u Puli je osnovana Spremišna podružnica (Filial - Depot) tršćanskog Hidrografskog zavoda, a 1865. preseljen je i najveći dio Mornaričke knjižnice. Kada je 1866. ukinut Hidrografski zavod u Trstu, u Pulu su preseljeni i svi njegovi dijelovi, bez obzira što su postojali planovi da bude dodijeljen Mornaričkoj akademiji u Rijeci.⁵²

⁴⁸*Istrapedia. Mornarička knjižnica u Puli.* URL: <http://www.istrapedia.hr/hrv/323/mornaricka-knjiznica-u-puli/istra-a-z/>, pristupljeno: 28. kolovoza 2019.

⁴⁹*Pulska Zvjezdarnica. Mornarička knjižnica.* URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/mornaricka-knjiznica>, pristupljeno: 28. kolovoza 2019.

⁵⁰Na i. mj.

⁵¹Na i. mj.

⁵²Na i. mj.

Na osnovu reorganizacije i statuta iz 1869., Hidrografski zavod je dobio četiri odjela, od kojih je jedan Mornarička knjižnica. Prema statutu, knjižnica je trebala imati najvrjednija djela iz područja pomorstva i stručnih znanosti vezanih za pomorstvo, kako bi se pratio znanstveni i tehnički napredak na području pomorstva, hidrografije i srodnih znanosti. Fond knjižnice postaje sve veći pa se nakon izgradnje zgrade Hidrografskog zavoda na Monte Zaru 1871. knjižnica smješta na njezinom prvom katu. Te godine objavljeno je prvo izdanje kataloga Mornaričke knjižnice. Taj i ostali katalogi, koji su izašli 1884., 1895. i 1905., služili su za upoznavanje korisnika sa sadržajem fonda knjižnice. Nakon izdanja kataloga 1905. tiskana su još četiri dodatka, koji su objavljeni od 1908. do 1914.⁵³

Mornarička knjižnica je smatrana glavnom knjižnicom Ratne mornarice. Godine 1874. priručna knjižnica Mornaričkog odsjeka u Beču prelazi pod upravu Mornaričke knjižnice u Puli s fondom između 500 i 1000 svezaka.

Tijekom 1871. i 1872. na većim brodovima Ratne mornarice počele su se uvoditi brodske knjižnice, kojima je upravljala Mornarička knjižnica. U razdoblju od 1899. do 1901. bilo je 12 brodskih knjižnica, a knjige su se posuđivale po točno određenom postupku.⁵⁴

Godine 1892. knjižnica se seli u novu zgradu Mornaričko–tehničkog odbora, u osam soba s knjigama, jedno spremište, jednu čitaonicu i četiri ureda. Knjižnicom su se mogli služiti⁵⁵:

- uredi, ustanove i zapovjedništva brodova Ratne mornarice,
- osobe koje primaju redovitu plaću Ratne mornarice,
- u Puli smještena vojna nadležstva drugih rodova vojske i osobe plaćene u puljskoj posadi.

⁵³Na i. mj.

⁵⁴Na i. mj.

⁵⁵Na i. mj.

Knjige su se mogle posuditi na rok od dva mjeseca, a za službene potrebe četiri mjeseca. Jedna osoba je istovremeno mogla posuditi najviše četiri knjige, a uz dozvolu lučkog admirala i više.

U knjižnici je prevladavala pomorsko–vojna i tehnička literatura pa je 1900. car Franjo Josip I. odobrio odvajanje Mornaričke knjižnice od Hidrografskog zavoda i pripajanje Mornaričko-tehničkom odboru. Djelatnici Mornaričke knjižnice uređivali su i objavljivali mjesečnik „Priopćenja s područja znanosti o moru“, koji je izlazio od 1883. do 1915. te su sastavljali i objavljivali godišnjake *Jahrbuch der meteorologischen und erdmagnetischen Beobachtungen* i *Almanach für die K. u. K. Kriegs-Marine*, kao i knjige: *Nautisch-technisches Wörterbuch der Marine* četverojezični „Nautičko-tehnički rječnik mornarice“ i *Gedenkblätter der K. u. K. Kriegs-Marine*.⁵⁶

Od godine 1896. sva izdanja ratne mornarice morala su biti dostavljena Mornaričkoj knjižnici u dva primjerka. Početkom 1870. knjižni fond knjižnice iznosio je 13943 svezaka, a 1904. je iznosio 14944 djela u 43574 svezaka.

Sve knjige su označavane pečatima različitih oblika i natpisima ustanova kojima je knjižnica od 1802. do 1918. pripadala. Na pečatima su se upotrebljavali grbovi Ratne mornarice i Monarhije. Kada je knjižnica ušla u sastav Mornaričko-tehničkog odbora knjige su označavane pečatom ovalnog oblika s grbom Monarhije i natpisom *K. u. k. Marine-tehnisches Comité. Marine-Bibliothek* i dve vrste pečata s tekстом *K. u. k. Marine-Bibliothek Pola*.

⁵⁶ *Hrvatska tehnička enciklopedija. Mornarička knjižnica u Puli.* (2018.). URL: <http://tehnika.lzmk.hr/mornaricka-knjiznica-u-puli/>, pristupljeno: 30. kolovoza 2019.

3.3. Mornarička zvjezdarnica

U sklopu Mornaričkog koledža u Veneciji 1840. Austrijanci osnivaju svoju prvu pomorsku zvjezdarnicu. U njoj su obučavali o nautičkoj astronomiji, a u Zvjezdarnici su se čuvali i održavali nautičko-astronomski instrumenti. Na temeljima prve pomorske zvjezdarnice je nastao Hidrografski zavod.⁵⁷

U listopadu 1851. u Trstu Mornarički koledž postaje Mornarička akademija. Godine 1857. zvjezdarnica postaje Mornarička zvjezdarnica u sklopu akademije i služi za obuku te se na njoj obavljala astronomska služba za ratnu mornaricu. Godine 1857. Mornarička akademija se seli u Rijeku.⁵⁸

U Trstu je ostala zvjezdarnica koja je obavljala astronomske poslove za potrebe ratne flote. Na poticaj nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana, koji je zaključio da će modernizaciji mornarice dobro doći ustanova koja će joj pružati znanstvenu pomoć u navigaciji, u travnju 1860. u Trstu je osnovana Hidrografska ustanova ratne mornarice s Mornaričkom zvjezdarnicom.

Slika 2. Izgled Zvjezdarnice (prije sanacije)

Izvor: Puljska zvjezdarnica. Zvjezdarnica nekada. URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvjezdarnice/zvjezdarnica-nekada>, pristupljeno 30. kolovoza 2019.

⁵⁷ *Pulskazvjezdarnica. Zvjezdarnicanekada.* URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvjezdarnice/zvjezdarnica-nekada>, pristupljeno 30. kolovoza 2019.

⁵⁸Na i. mj.

Slika 3. Izgled Zvezdarnice (nakon sanacije)

Izvor: Puljska zvezdarnica. Zvezdarnica nekada. URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/zvezdarnica-nekada>, pristupljeno 30. kolovoza 2019.

Postankom Pule glavnom ratnom lukom austrijske Ratne mornarice, 1863. preseljen je dio Hidrografskog zavoda. Hidrografski zavod u Trstu ukinut je 1866. i u cijelosti preseljen u Pulu, gdje je djelovao kao Hidrografsko spremište. U zavodu su se čuvale pomorske karte, nautički priručnici, fizikalni i astronomski instrumenti i Mornarička knjižnica. Prvi upravitelj je bio dr. Franz Paugger⁵⁹.

3.3.1. Osnivanje Hidrografskog zavoda Carske i Kraljevske ratne mornarice

Viceadmiral Wilhelm von Tegetthof započeo je 1868. reorganizaciju čitave Ratne mornarice. Na prijedlog upravitelja Hidrografskog spremišta dr. Pauggera, predviđena je nova organizacija Hidrografskog zavoda i donesen je statut Hidrografske službe u rujnu 1869. Hidrografski zavod je imao sljedeće odjele⁶⁰:

1. Zvezdarnicu kao astronomski, magnetski, meteorološki i plimni opservatorij

⁵⁹Puh E. (1991.). Zvezdarnica u Puli. Pula: *Histria historica* br. 3, Editor, str. 20.

⁶⁰Isto, str. 22.

2. Spremište nautičko-fizičkih instrumenata i mehaničku radionicu
3. Spremište pomorskih karata i nautičkih priručnika
4. Mornaričku knjižnicu za znanstvenu i stručnu literaturu.

Prvi ravnatelj zavoda postao je dr. Franz Paugger, a ravnatelj zavoda obično je imao stupanj kontraadmirala. Prema statutu u zavodu su se obavljali sljedeći poslovi: određivanje točnog vremena astronomskim metodama, kontroliranje nautičkih instrumenata, evidentiranje promjena mora, ispravljanje pomorskih karata, obavljanje meteoroloških promatranja i drugo.

Da bi Hidrografski zavod mogao djelovati, bilo je potrebno izgraditi novu zgradu za smještaj velikog broja nautičkih, meteoroloških, fizikalnih i astronomskih instrumenata te knjiga i karata. Godine 1869. započela je gradnja zgrade na gradskom brežuljku Monte Zaro, kako bi bila izvan dosega podrhtavanja tla od topovske paljbe i prolaženja teških kola. Rad Zavoda u novoj zgradi započeo je 1. srpnja 1871.⁶¹

Zgrada se protezala u smjeru sjeveroistok – jugozapad u dužini od 65 m⁶², a na središnju katnicu sa svake strane je bilo dograđeno prizemno krilo. Svako krilo imalo je četverokutnu dogradnju. Na dogradnjama su smješteni astronomski instrumenti za promatranje prolazaka nebeskih tijela. U prizemlju su bila spremišta, a na prvom katu je bila smještena Mornarička knjižnica. Iako je zgrada izgrađena za potrebe Hidrografskog zavoda, ona je projektirana prema pravilima za astronomske opservatorije te sa svojom opremom u to doba nije zaostajala za najpoznatijim zvjezdarnicama. Zbog otkrića većeg broja nebeskih tijela, zvjezdarnica je u znanstvenom svijetu postala poznata pod nazivom Mornarička zvjezdarnica i najstarija je astronomska ustanova na području Hrvatske.

Osnivanjem Hidrografskog zavoda 1869. Mornarička zvjezdarnica postaje njegov prvi odjel. Preseljenjem u novu zgradu 1871. stekli su se uvjeti za znanstvenim radom. Na Zvjezdarnici su se provodila znanstvena astronomska promatranja i

⁶¹Puh E. (1991.). Zvjezdarnica u Puli. Pula: *Histria historica* br. 3, Editor, str.23.

⁶²Isto, str.26.

istraživanja. Promatrani su planeti, komete, Mjesec, Sunce, planetoidi, meteorski rojevi, promjenjive zvijezde, pomrčine Sunca i Mjeseca te prekrivanje zvijezda i planeta Mjesecom.⁶³

Od osnutka, Zvezdarnica je imala devet ravnatelja, a najveći doprinos astronomiji dali su Johann Palisa i Ivo Benko von Bojnik. Astronom Johann Palisa je od 1874. do 1880. otkrio 28 planetoida. Rad Mornaričke zvezdarnice pratio se je u godišnjim izvješćima od 1870. do početka Prvog svjetskog rata.⁶⁴

3.3.2. Ostali odjeli Hidrografskog zavoda

Osim Mornaričke zvezdarnice u Hidrografskom zavodu su djelovali i drugi važni odjeli⁶⁵:

1. *Spremište pomorskih karata* bilo je središnje mjesto za pohranjivanje, evidentiranje i izdavanje pomorskih karata, za nabavu novih i izdavanje starih karata te ispravke postojećih pomorskih karata. Na osnovu izvršenih mjerenja u periodu od 1880. do 1885. napravljena je revizija i novo izdanje pomorskih karata Jadrana.
2. *Spremište instrumenata* je vodilo brigu o svim nautičkim instrumentima koji su pripadali Ratnoj mornarici. Vršena su ispitivanja točnosti, održavanje, popravak, konstruiranje novih nautičkih instrumenata te njihovo izdavanje ratnim brodovima.
3. *Mornarička knjižnica* utemeljenjem Hidrografskog zavoda u Puli postaje njezin četvrti odjel, čiji je fond do 1918. narastao na oko 45000 svezaka.
4. *Geofizički odjel* je nastao 1896., kada su svi meteorološki i geomagnetski poslovi bili u posebnom odjelu koji se bavio:
 - meteorologijom,
 - geomagnetizmom,
 - seizmologijom,

⁶³ Isto, str. 33.

⁶⁴ Isto, str. 32.

⁶⁵ Isto, str. 34.

- oceanografijom.

3.3.3. Rad Mornaričke zvjezdarnice nakon Prvog svjetskog rata

Za vrijeme ratnih operacija 1914. borbe su se vodile daleko od Jadrana pa Pula kao glavna ratna luka nije bila izravno ugrožena. To je omogućavalo nesmetani rad svih odjela Hidrografskog zavoda. Završetkom Prvog svjetskog rata i raspadom Austro-Ugarske Monarhije te nastankom Republike Austrije u studenom 1918., ukinuta su sva austrougarska ministarstva te je prestao postojati i Hidrografski zavod carske i kraljevske Ratne mornarice u Puli.⁶⁶

Ulaskom Istre u sastav Kraljevine Italije Pula je izgubila svoje značenje. Knjige, pomorske karte i instrumenti su preseljeni u Trst i druge talijanske gradove. Hidrografski zavod u Puli postao je podružnica Kraljevskog hidrografskog instituta. U Puli su se obavljala samo meteorološka i geomagnetska opažanja. Astronomska opažanja se više nisu vršila.⁶⁷

Nakon kapitulacije Italije Pulu je zaposjela njemačka vojska. Anglo–američko zrakoplovstvo započelo je zračna bombardiranja grada krajem 1943. Početkom 1944. prilikom jednog zračnog napada razorena je zgrada bivšeg Hidrografskog zavoda.⁶⁸

Nakon bombardiranja samo je djelomično ostalo sačuvano sjeveroistočno krilo zgrade, gdje je bila zvjezdarnica. U razdoblju od 1947. do 1948. ostaci sačuvanih ruševina su obnovljeni te je u zgradu smještena meteorološka postaja Jugoslavenske ratne mornarice.

Godine 1949. meteorološka postaja postaje dio Uprave Hidrometeorološke službe pri Vladi NR Hrvatske, a 1973. utemeljeno je Astronomsko društvo „Istra“.

⁶⁶Isto, str. 33.

⁶⁷*Pulska zvjezdarnica. Zvjezdarnica nekada.* URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvjezdarnice/zvjezdarnica-nekada>, pristupljeno 30. kolovoza 2019.

⁶⁸Na i. mj.

4. Mornarička knjižnica danas

Raspadom Austro-Ugarske Monarhije 1918., kratko vrijeme Mornaričku knjižnicu je preuzelo Nacionalno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. Kada su Istra i Pula 1920. postale dio Kraljevine Italije, manji dio fonda Mornaričke knjižnice odnesen je u Italiju, a dio fonda je uključen u Knjižnicu vojnog pomorskog zapovjedništva (*Biblioteca del Comando militare marittimo*) u Puli.⁶⁹

Nakon kapitulacije Italije, Pulu je zaposjela njemačka vojska, koja je 1944. cijeli fond knjižnice od ukupno 52 485 svezaka odvezla u dvorce Eisgrub i Feldsberg, na području današnje Češke. Knjižnica je 1949./1950. vraćena u Beč i smještena u Ratni arhiv.⁷⁰

Nakon 1949. započeli su pokušaji da se Mornarička knjižnica vrati u Pulu. Konačno, 1975. Republika Austrija je darovala veći dio knjižnice, te je oko 6 700 djela u 20 000 svezaka vraćen u Pulu. Knjige su dodijeljene Naučnoj biblioteci, danas Sveučilišnoj knjižnici. Dio fonda (oko 11000 svezaka) ostao je u Knjižnici Austrijskog državnog arhiva u Beču pod nazivom Priručna mornarička knjižnica.⁷¹

Godine 1992. zbirka Mornaričke knjižnice registrirana je kao spomenik kulture Republike Hrvatske. Mornarička knjižnica je 1996. preseljena u Dom hrvatskih branitelja.⁷²

⁶⁹*Istrapedia*. *Mornarička knjižnica u Puli*. URL: <http://www.istrapedia.hr/hrv/323/mornaricka-knjiznica-u-puli/istra-a-z/>, pristupljeno: 1. rujna 2019.

⁷⁰Na i. mj.

⁷¹Na i. mj.

⁷²Na i. mj.

5. Fond Mornaričke knjižnice

Mornarička knjižnica u Puli sadrži 6757 naslova u 20371 svezaka. Od toga oko 13000 svezaka su monografije, a oko 7000 svezaka su časopisi, godišnjaci i novine. Od svih časopisa oko 800 svezaka su časopisi s područja znanosti o moru. Sve znanstvene i stručne publikacije su iz cijeloga svijeta. Najviše ih je iz Europe, ali ih ima iz SAD-a, Rusije, Japana i Južne Amerike, koje su objavljene u periodu od 16. stoljeća pa do 1918.⁷³

Slika 4. Mornarička knjižnica

Izvor: Istrapedia. Mornarička knjižnica u Puli. URL:

<http://www.istrapedia.hr/hrv/323/mornaricka-knjiznica-u-puli/istra-a-z/>, pristupljeno: 1. rujna 2019.

Najveći dio fonda je pisan na njemačkom jeziku i to oko 60% ili oko 12 000 svezaka. Oko 15% fonda je na francuskom i približno toliko na engleskom jeziku. Na talijanskom jeziku je oko 7%, a oko 3% fonda je na latinskom i ostalim jezicima

⁷³Na i. mj.

(španjolskom, švedskom, danskom, portugalskom, ruskom i dr.). Svega 15 svezaka je na hrvatskom jeziku.⁷⁴

U fondu knjižnice su zastupljene prirodno-matematičke i tehničke znanosti. Veliki dio fonda odnosi se na pomorstvo, hidrografiju, oceanografiju i tehničke znanosti koje se primjenjuju u pomorstvu. Iz područja humanističkih znanosti i općeobrazovnih područja zastupljeni su rječnici raznih jezika, enciklopedije i leksikoni (npr. *Diderot – D’Alembertova Encyclopédie*), povijesna i zemljopisna djela te putopisi iz gotovo cijelog svijeta.⁷⁵

Manji dio fonda važan je za Pulu. U taj fond spada stotinjak znanstvenih publikacija Hidrografskog zavoda u Puli. Povijest Hrvatske može se proučavati iz brojnih djela o Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Među brojnim djelima Mornaričke knjižnice nalaze se mnoga vrijedna i rijetka djela. U knjižnici se nalaze najranija izdanja stručne literature s područja tehničkih i prirodnih znanosti iz 16. i 18. stoljeća, izdanja iz područja brodogradnje, mehanike i kemije iz 17. i 18. stoljeća. U vrlo vrijedna izdanja spadaju udžbenici stručnih sadržaja koji su tiskani početkom 20. stoljeća u nakladama Mornaričke tehničke škole u Puli i Mornaričke akademije u Rijeci.⁷⁶

⁷⁴Na i. mj.

⁷⁵Na i. mj.

⁷⁶Na i. mj.

4. Zaključak

Knjižnice su vrlo važne za kulturni razvoj društva u kojem djeluju. Obogaćuju generacije građana, znanstvenika, studenata i svih drugih pojedinaca koji se njome služe. Može se reći da su one neizostavne i njihova prisutnost mnogo znači, pogotovo za razvoj kulture, znanosti i obrazovanja, iako su, nažalost, najčešće neprimjetne. Svojim djelovanjem svakodnevno ispunjavaju zadaće zbog kojih i postoje te tako svojim korisnicima nastoje pružati najbolje moguće usluge.

Izgradnja Mornaričke zvjezdarnice imala je kao svoj primarni cilj izradu, ispravak i usavršavanje postojećih karata kojima se mornarica služila. Treba istaknuti njezin vrhunac znanstvenog istraživanja za koji je zaslužan astronom Johann Palisa koji je od 1874. do 1880. otkrio 28 planetoida. Prilikom bombardiranja 1944. polovično je uništen kompleks u kojem se nalazila i Mornarička zvjezdarnica. Mornarička zvjezdarnica je obnovljena i kao takva i danas postoji i radi te je vrlo cijenjena.

Mornarička knjižnica od svojeg osnutka pa do danas drži vrijedne knjige, enciklopedije, časopise koji prikazuju razvitak znanosti vezanih za pomorstvo u tom vremenu. Tijekom godina kako su se mijenjale vlasti i države, nažalost, veći dio je prebačen u druga strateška važna mjesta te je Mornarička knjižnica bila nepotpuna. Međutim nakon mnogo godina pregovora 1975. Republika Austrija vraća veći dio knjižnice te napokon se upotpunjuje zbirka koja je nekada postojala. Na očuvanje Mornaričke knjižnice je 1992. utjecalo što je uvrštena u registar kao spomenik kulture Republike Hrvatske.

Literatura

1. Dobrić B. (1999.). *Carska i kraljevska mornarica u Puli*. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli i društvo „Viribus unitis“ Pula
2. *Hrvatska enciklopedija*. Knjižnica. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32130>., pristupljeno: 20. kolovoza 2019.
3. *Hrvatska tehnička enciklopedija. Mornarička knjižnica u Puli*. (2018.). URL: <http://tehnika.lzmk.hr/mornaricka-knjiznica-u-puli/>, pristupljeno: 30. kolovoza 2019.
4. *Istrapedia. Mornarička knjižnica u Puli*. URL: <http://www.istrapedia.hr/hrv/323/mornaricka-knjiznica-u-puli/istra-a-z/>, pristupljeno: 1. rujna 2019.
5. Martek, A. (2009.). Znanja i vještine knjižničara u specijalnim arhivskim knjižnicama na primjeru knjižnice Hrvatskog državnog arhiva. *Arhivski vjesnik*. 52 (1)
6. *Mornarička knjižnica. Pula+* (2019.). URL: <https://www.pulainfo.hr/hr/where/mornaricka-knjiznica>, pristupljeno 22. kolovoza 2019.
7. Pelc M. (2002.). *Pismo – knjiga – slika: uvod u povijest informacijske kulture*. Zagreb: Golden marketing.
8. Perović B. (2005.). *Mornarička knjižnica i austrijska mornarica u Puli. Strategijski značaj Pule kao glavne ratne luke Austro-Ugarske Monarhije*. Pula: Sveučilišna knjižnica u Puli.
9. Puh E. (1991.). *Zvezdarnica u Puli*. Pula: *Histria historica* br. 3, Editor
10. *Pulska Zvezdarnica. Mornarička knjižnica*. URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/mornaricka-knjiznica>, pristupljeno: 28. kolovoza 2019.
11. *Pulska zvezdarnica. Zvezdarnica nekada*. URL: <http://www.adip.hr/povijest-zvezdarnice/zvezdarnica-nekada>, pristupljeno 30. kolovoza 2019.

12. Stipičević A. (1985.). *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
13. Špac, V., Martek, A. (2013.). Specijalne knjižnice i strategija razvoja. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 56 (3).
14. *Special Libraries Association. History.* URL: <https://www.sla.org/about-sla/history/>, pristupljeno 21. kolovoza 2019.

Popis slika

Slika 1. Mornarička knjižnica u Puli	16
Slika 2. Izgled Zvezdarnice (prije sanacije).....	22
Slika 3. Izgled Zvezdarnice (nakon sanacije)	23
Slika 4. Mornarička knjižnica	28